

УДК 07(=512.19:477.75-074)"2014-2021"
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.6-3/35>

Юксель Г. З.

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка

ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МЕДЖЛІСУ КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ В ПЕРІОД ОКУПАЦІЇ КРИМУ (2014–2021)

Метою наукової статті є дослідження інформаційно-організаційної діяльності представницького органу корінного народу Криму – Меджлісу кримськотатарського народу – в умовах окупації (термін «окупація» використовується відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН 71/205 від 19 грудня 2016 року, яка засвідчує «тимчасову окупацію» Криму – прим. авт.) Автономної Республіки Крим та м. Севастополь 2014 року з боку Російської Федерації. Досягнення поставленої мети передбачає виконання завдань:

- встановлення хронологічного перебігу подій;
- опис соціально-політичної позиції представницького органу у процесі захисту інтересів Української держави та протидії окупації;
- аналіз організаційної роботи та інформаційної діяльності представницького органу корінного народу Криму з 2014 року дотепер.

Протягом роботи над статтею використаний загальнонауковий метод теоретичного дослідження – історичний метод, в основу якого покладений хронологічний принцип, а також методи класифікації, узагальнення, спостереження, статистичного підрахунку. У науковий обіг введено нові дані про інформаційно-організаційну діяльність представницького органу.

Після початку окупації Криму 2014 року представницький орган Меджлісу кримськотатарського народу опинився в Криму, по суті, єдиною організованою політичною силою проукраїнського характеру, яка відкрито виступила проти незаконного силового захоплення півострова. Меджліс проводив широкий спектр робіт із встановлення зв'язку та надання інформації про поточну ситуацію в Криму, зустрічі з міжнародними діячами та українськими політиками, які приїхали до Криму, використовував різні форми та методи для розповсюдження інформації в українських та світових ЗМІ та загалом у медійному середовищі. У статті висвітлено хронологічний перебіг подій, позначено суспільно-політичну позицію Меджлісу, представлено інформаційно-організаційну роботу політичного органу, участь в українському законотворчому процесі, який проводиться з метою деокупації та захисту громадян України в Криму.

Ключові слова: Крим, кримські татари, корінні народи, Україна, деокупація.

Кримськотатарський народ має глибокі традиції політичної культури та історичний досвід побудови власної державності. Представницький орган національного самоврядування кримських татар – Курултай кримськотатарського народу – складається з 250 народних делегатів, які обираються на 5 років. Курултаєм формується власний виконавчий орган – Меджліс кримськотатарського народу, що складається з 33 осіб та очолюваний Головою. Система національного самоврядування Курултай-Меджліс – це демократичні органи, що регулюють усі сфери життєдіяльності корінного кримськотатарського народу. На початок окупації 2014 року в Автономній Республіці Криму та окремих регіонах материкової України, де проживають кримські татари (Херсонська область, Запорізька

область, м. Київ), функціонувало 250 регіональних та місцевих меджлісів, а загальна кількість залучених до системи національного самоврядування становила майже 2000 осіб.

У 2013 році в Криму вперше відбулися прямі таємні вибори в Курултай кримськотатарського народу, в яких взяло участь біля 100 тисяч кримських татар, що становило понад половину від представників виборного віку 300-тисячного корінного народу. Останній перед окупацією 2014 року в умовах де-факто контролю півострова з боку України Курултай кримськотатарського народу VI скликання відбувся 26–27 жовтня 2013 року в м. Сімферополь. Саме тоді було обрано нового Голову Меджлісу, а склад меджлісу практично повністю оновлено. Меджліс розпочав

роботу з реформи представницького органу: удосконалено внутрішню структуру, реорганізовано та створено кілька управлінь по роботі в різних сферах життєдіяльності, затверджено регламент роботи, запроваджено організаційне планування. Члени Меджлісу проводили регулярні зустрічі зі співвітчизниками, які проживають у різних регіонах Криму, ініціювали низку компаній, спрямованих на покращення ситуації у сфері освіти, зокрема щодо збереження та розвитку мови, інформаційної політики, економічних взаємин.

Переломним моментом стала окупація Автономної Республіки Крим та м. Севастополь із боку РФ, що розпочалася в лютому 2014 року. Це була військова операція, активна фаза якої проходила з 20 лютого 2014 року до дати так званого «кримського референдуму» 16 березня 2014 року. Захопивши Крим, держава-окупант порушила майже 480 міжнародних актів, договорів, угод, у тому числі Будапештський меморандум (1994), в якому Російська Федерація, Великобританія, США гарантували Україні територіальну цілісність і недоторканність кордонів [2].

Окупація Криму 2014 року стала непередбаченою в беззаконні та зневаженні норм міжнародного права реакцією Російської Федерації на вибір України європейського вектора розвитку. Спроба перешкоджання демократичним процесам в Україні з боку РФ, яка не бажала втрачати контроль над країною, була безпосередньо пов'язана з протидією ідеям Майдану та Революції Гідності (2013–2014). Тоді здебільшого депутатський корпус Криму зайняв позицію неприйняття Майдану та із залучення РФ до нібито «захисту» кримського населення від «київського режиму». На 26 лютого 2014 року було заплановано сесію Верховної Ради АРК, на якій депутати планували офіційно звернутися до керівництва РФ із проханням про допомогу. Цього дня на заклик Меджлісу під стінами Верховної Ради Криму пройшов наймасовіший мітинг за збереження територіальної цілісності України, в якому взяли участь близько 10 тисяч осіб – представників корінного кримськотатарського народу та проукраїнських сил півострова. Водночас там же пройшов мітинг проросійських сил, основний склад яких прибув із м. Севастополя. На вимогу прихильників територіальної цілісності України засідання кримського парламенту було скасовано.

Під час захоплення півострова з 20 лютого 2014 року по 16 березня 2014 року засідання Меджлісу проходили практично щодня, на них члени обговорювали різні питання, пов'язані

з дипломатичною протидією військовій операції, організаційною роботою, інформаційною роботою із залучення уваги України та світової спільноти до ситуації в Криму, безпеки, поширення достовірної інформації щодо ситуації в Криму. 15 березня 2014 року Меджліс звернувся із закликом до жителів Криму не брати участь у незаконному, не визнаному світом «референдумі» від 16 березня 2014 року, який «закріплював» так званий перехід Криму до складу Російської Федерації. Таким чином, Меджліс відбив не тільки сподівання кримськотатарського народу, а й більшої частини населення Криму, яка не бажала насильницької зміни державності.

Російська та незаконна кримська влада жорстоко розправилася з представницьким органом та з активною частиною корінного народу Криму. Практично відразу після початку окупації почалися репресії представників системи Курултай-Меджліс, і в кожному випадку використовувалися індивідуальний підхід та широкий арсенал форм та методів тиску. Така ситуація спостерігається протягом усього періоду де-факто контролю Російською Федерацією півострова, переслідуванню піддаються активні члени системи Курултай-Меджліс всіх рівнів. Протягом короткого періоду в середині 2014 року Слідчим комітетом РФ та прокуратурою Криму було порушено кримінальну справу щодо організації мітингу 26 лютого 2014 року в м. Сімферополь, щодо зустрічі членами та активістами Меджлісу лідера кримськотатарського народу Мустафи Джемільєва 3 травня 2014 року у п. Каланчак. З 2014 року кримськотатарським лідерам та багатьом активістам заборонено в'їзд на півострів, із приводу чого зафіксовано сотні прецедентів. Одними з перших заборони отримали: 3 травня 2014 року – лідер кримськотатарського народу Мустафа Джемільєв, 5 червня 2014 року – Голова Меджлісу Рефат Чубаров, 10 серпня 2014 року – радник Голови Меджлісу Ісмет Юксель. За звинуваченням у кримінальних справах було засуджено заступника Голови Меджлісу Ахтема Чійгоза та Ільмі Умерова, яких у 2018 році завдяки втручанням Президента Туреччини Реджепа Тайіпа Ердогана вдалося обміняти на двох російських убивць.

26 квітня 2016 року так званий «Верховний суд Республіки Крим» визнав діяльність Меджлісу кримськотатарського народу екстремістською та заборонив його у РФ, пізніше рішення підтримав Верховний суд Російської Федерації [3]. Заборона представницького органу корінного кримськотатарського народу є порушенням низки статей

Декларації ООН про права корінних народів. При цьому 19 квітня 2017 року проміжним рішенням Міжнародного суду ООН у Гаазі Російська Федерація була зобов'язана скасувати незаконне рішення про заборону Меджлісу та відновити його діяльність, проте окупант вкотре проігнорував рішення авторитетного міжнародного органу.

Якими стали результати 7 років окупації Криму з боку РФ для корінного кримськотатарського народу? Під час окупації Криму 55 загиблих, 25 з яких – представники кримськотатарського народу, 230 політичних ув'язнених та переслідуваних за сфабрикованими кримінальними «справами», 158 з них - представники кримськотатарського народу; понад 200 кримськотатарських дітей ростуть без батьків, оскільки годувальники їхніх сімей перебувають у в'язницях та оголошені терористами, і більшість із них – діти кримських татар; проведено майже 1500 обшуків, більша частина з яких проводилась у будинках кримських татар; відкрито сотні кримінальних справ, фігурантами здебільшого є кримські татари [1].

Йде процес руйнування культурної спадщини кримських татар, найбільш показовим прикладом якого є насильницьке відновлення, а по суті, знищення перлини кримськотатарської культури, резиденції кримських ханів – Хан-Сарая, основного об'єкта Бахчисарайського історико-культурного заповідника. Право кримських татар на вивчення рідної мови після 2014 року у школах обмежене, вона викладається як факультативна, а кількість національних класів порівняно з деокупаційним періодом скоротилася майже на 60%. Крим повністю очистили від вільних незалежних ЗМІ. З Криму виїхало 14 ЗМІ, серед яких Телеканал АТР, інформаційне агентство «Кримські новини» (QNA), радіо «Мейдан», дитячий телеканал «Лале», сайт «15 хвилин». Понад 200 журналістів, вагома частина з яких також є кримськими татарами, змушені залишити півострів. Тиску наражають національні ЗМІ, які залишилися в Криму: газети «Авдет», «Крим», «Яні Дюн'я» [16]. Порушуючи міжнародні норми, країна-окупант постійно заміщає населення Криму, і за останніми даними з території материкової частини Росії вже завезено майже 500 тисяч людей. При цьому штучно створюються умови для виїзду з рідного Криму українських та кримськотатарських активістів, чим, по суті, стимулюється прихована депортація корінного народу та проукраїнської частини населення [10].

Останні 8 років головними завданнями національного кримськотатарського руху стали деоку-

пація Криму, боротьба за політичні права громадян України в Криму, в тому числі представників корінних народів, створення умов для збереження та виживання народу в окупації, запобігання його повній асиміляції та втраті ідентичності. Захист територіальної цілісності та суверенітету України, безпечна реінтеграція тимчасово окупованих територій після агресії 2014 року визнані пріоритетними напрямками розвитку української держави. Аналіз проблеми повернення під контроль України на території Криму показує наявність двох шляхів: військового та політико-дипломатичного. Для деокупації Криму на сучасному історичному етапі Україна вибрала другий шлях, і робота в цьому напрямі охоплює різні сфери діяльності: політичну, дипломатичну, правову (зокрема правозахисну), соціально-гуманітарну, культурно-інформаційну. Представники національного кримськотатарського руху беруть активну участь у цьому процесі, роблять свій внесок у роботу на всеукраїнському та міжнародному рівнях.

Протягом сьомого року окупації прийнято важливі документи щодо «Кримської стратегії», зокрема Указ Президента України № 117/2021 Рішення Ради національної безпеки та оборони України від 11 березня 2021 р. «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста» [12], Указ Президента України № 121/2021 «Рішення Ради національної безпеки та оборони України від 25 березня 2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України» [13], Закон України «Про корінні народи України» [4]. Постановою Верховної Ради України від 20 березня 2014 р. № 1140-VII «Про заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української держави» [7] Курултай та Меджліс визнано офіційними представницькими органами кримськотатарського народу. Постановою Верховної Ради України від 12 листопада 2015 р. № 792 «Про визнання геноциду кримськотатарського народу» Депортацію кримських татар 1944 р. визнано актом геноциду [6]. З урахуванням міжнародних зобов'язань України, зокрема положень «Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», інших нормативно-правових актів із питань європейської та євроатлантичної інтеграції, прийнято три укази Президента України: про визнання 26 лютого Днем кримського спротиву [11], про оголошення вихідними днями релігійних свят Курбан та Рамазан-байрам, «Концепція розвитку кримськотатарської мови» [5] та створення Плану заходів у рамках реалізації Концепції.

Меджліс кримськотатарського народу продовжує організаційно-інформаційну роботу в надзвичайних умовах. 26 квітня 2016 р. прийнято рішення про заборону Меджлісу кримськотатарського народу в Криму та оголошення його екстремістською організацією. Напередодні винесення рішення про заборону Меджлісу так званім кримським судом керівництво Меджлісу змушене ухвалити рішення про перенесення центру політичного органу з м. Сімферополь (Акмесджит) до м. Києва та переведення роботи Меджлісу в надзвичайний режим. Показовим є той факт, що, попри постійні репресії та відкриття кримінального провадження щодо представницького органу, ніхто з членів системи національного самоврядування управління не написав заяву за власним бажанням про вихід зі складу Меджлісу та зупинення повноважень. В умовах окупації, через постійні тиски та репресії в Криму, основна представницька робота лежить на членах Меджлісу, які виїхали на материкову Україну. У Київському представництві Меджлісу кримськотатарського народу проводиться активна діяльність зі співпраці з державними структурами України, главами та урядами різних країн, міжнародними організаціями, які підтримали територіальну цілісність України та деокупацію Криму.

Робота Меджлісу ведеться у кількох напрямках, серед яких – політико-дипломатичний, пов'язаний із вираженням волі кримськотатарського народу,

соціально-гуманітарний, заснований на підтримці співвітчизників, інформаційно-просвітницький, головним завданням якого стає формування громадської думки, та інші напрями. Для активної спільної протидії світової та української спільноти окупації півострова перспективною стає реалізація таких кроків, за яких можна не лише захистити корінний народ Криму, а й повернути півострів під законний контроль України: підтримка на всіх рівнях процесу деокупації Криму, відстоювання територіальної цілісності України та припинення агресії проти неї; зміцнення санкційного режиму проти держави-агресора, запровадження механізму застосування персональних санкцій щодо осіб, причетних до порушення прав людини; постійне поширення інформації щодо стану громадян України в умовах окупації; сприяння визнанню різними країнами Депортації кримськотатарського народу у 1944 р. актом геноциду; забезпечення політичного шефства над політичними в'язнями та їхнім сім'ями у Криму від відомих українських та світових політиків.

Історія національної боротьби кримських татар дуже близька історії боротьби українців, які тривалий час також перебували під гнітом різних держав та знали наслідки тоталітарних систем. Цілком природне прагнення українського та кримськотатарського народу самостійно визначати вектор розвитку та жити незалежно на своїй батьківщині.

Список літератури:

1. Актуальні орієнтири державної політики щодо тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. Київ, 2020. URL: <http://www.ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Posibnyk.pdf> (дата звернення 01.02.2020).
2. Задорожний О. В. Анексія Криму – міжнародний злочин. Київ : К.І.С., 2015. 576 с.
3. Заборона Меджлісу кримськотатарського народу в Криму. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/tag/zapret-medzhlisa-19042016> (дата звернення: 19.04.2016).
4. Про корінні народи України : Закон України від 01.07.2021 р. № 5506. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/J05153A.html (дата звернення: 19.08.2021).
5. Концепція розвитку кримськотатарської мови. Схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2021 р. № 296-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 02.09.2021)
6. Постанова Верховної Ради України «Про визнання геноциду кримськотатарського народу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-19> (дата звернення: 12.11.2017).
7. Про заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави : Постанова Верховної Ради України від 20 березня 2014 . № 1140-VII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141140.html (дата звернення 29.09.2021)
8. Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-2018-%D1%80> (дата звернення: 27.12.2018).
9. Росія має виконати проміжне рішення суду ООН щодо Криму – Порошенко. URL: <https://www.unian.ua/politics/2178941-rosiya-mae-vikonati-promijne-rishennya-sudu-onn-schodo-krimu-poroshenko.html> (дата звернення: 09.10.2017).
10. Ситуация с правами человека во временно оккупированной Автономной Республике Крым и городе Севастополе (Украина). URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_RU.pdf (дата звернення: 31.12.2017).

11. Указ Президента України № 58/2020 «Про День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/582020-32537> (дата звернення: 26.02.2020).
12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»: Указ Президента України № 117/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533?fbclid=IwAR1pb_VrePJYyqKy3hwAzJAgitDTDQ0QERqf7JcLFQBDHt8ULPBdTVk2hUk (дата звернення: 12.03.2021)
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України №121/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 26.03.2021).
14. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 12.03.2021)
15. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 12.03.2021)
16. Хронологія притеснення свободи слова в Криму. URL: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2020/02/chronology-of-pressing-the-freedom-of-speech-in-crimea-rus.pdf> (дата звернення: 01.02.2020).

Iuksel G. Z. INFORMATIONAL AND ORGANIZATIONAL ACTIVITIES OF THE MEJLIS OF THE CRIMEAN TATARS AFTER OCCUPATION OF CRIMEA (2014–2021)

The aim of the scientific article is to study the process of activity of the Crimean Tatar representative body in the conditions of occupation (the term “occupation” is used in accordance with UN General Assembly resolution 71/205 of December 19, 2016, which certifies the “temporary occupation” of Crimea). and the city of Sevastopol in 2014 by the Russian Federation. Achieving this goal involves performing tasks: establishing the chronological course of events, description of the socio-political position of the representative body in the context of protection of the interests of the Ukrainian state and counteraction to the occupation; analysis of organizational work and information activities of the representative body of the indigenous people of Crimea.

During the work on the article the general scientific method of theoretical research was used – the historical method, which is based on the chronological principle, as well as methods of classification, generalization, observation, statistical calculation. Data on information activities of the representative body have been introduced into scientific circulation.

After the occupation of Crimea in 2014, the representative body of the Crimean Tatar people – the Mejlis was essentially the only organized political force of a pro-Ukrainian nature, which openly opposed the illegal seizure of the peninsula. The Mejlis conducted a wide range of communication and information on the current situation in Crimea, meetings with international figures and Ukrainian politicians who came to Crimea, and used various forms and methods to disseminate information in the media and media. The article highlights the main results of the work, outlines the position of the Mejlis, presents the information work of the political body, and participation in the legislative process to protect the citizens of Ukraine in the Crimea.

Key words: *Crimea, Crimean Tatars, indigenous peoples, Ukraine, deoccupation.*